

Національний природний парк "Подільські товтри"
Кам'янець-подільський національний університет
імені Івана Огієнка
університет менеджменту освіти НАПН України
національний університет "Києво-могилянська академія"
НГО "Товариство подільських природодослідників та
природолюбів"

УПРАВЛІННЯ ВОДНО-БОЛОТНИМИ УГІДДЯМИ КАМ'ЯНЕЦЬКОГО ПРИДНІСТРОВ'Я

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК “ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ”
КАМ’ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА
АКАДЕМІЯ”
НГО “ТОВАРИСТВО ПОДІЛЬСЬКИХ ПРИРОДОДОСЛІДНИКІВ ТА
ПРИРОДОЛЮБІВ”

УПРАВЛІННЯ ВОДНО-БОЛОТНИМИ УГІДДЯМИ КАМ’ЯНЕЦЬКОГО ПРИДНІСТРОВ’Я

Кам’янець-Подільський – Київ
2011

ББК 26.222.7(4Укр-Хме)
УДК 502.63:911.9

Управління водно-болотними угіддями Кам'янецького Придністров'я: монографія / В.І. Карамушка, Л.Г. Любінська, М.Д. Матвеев, О.П. Кучинська, І.П. Касіяник, А.І. Ющук, Н.А. Чайка, В.Б. Гаврилюк, М.М. Рябий, О.С. Тарасова, М.В. Дребет, А.О. Нікітін, М.І. Козак, В.А. Колодій. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський, 2011. – 170 с.
ISBN 978-966-8848-58-2

У монографії відображені результати досліджень природних умов та екологічного стану водно-болотних угідь міжнародного значення "Пониззя річки Смотрич" та "Бакотська затока", розташованих у Кам'янецькому Придністров'ї. Визначені загрози існуванню популяцій видів рослин і тварин та біогеоценотичних комплексів, здійснена оцінка таких загроз. Проаналізовані кращі наявні практики планування збереження та невиснажливого використання природоохоронних територій, зокрема водно-болотних угідь міжнародного значення. За результатами досліджень обґрунтовано шляхи збереження, охорони та невиснажливого використання біотичного та ландшафтного різноманіття водно-болотних угідь із застосуванням активних і пасивних заходів з урахуванням основних принципів розбудови екомережі. Обґрунтовано план управління ВБУ "Пониззя р. Смотрич" і "Бакотська затока" та запропоновані механізми його впровадження.

Для представників виконавчої влади і місцевого самоврядування, ботаніків, зоологів, географів, екологів, лісівників, працівників сільського господарства, викладачів і студентів вишів, вчителів, а також усіх тих, хто цікавиться збереженням, використанням та плануванням природних територій особливої цінності.

ББК 26.222.7(4Укр-Хме)

Рецензенти:

Мовчан Я.І., доктор біологічних наук, професор;
Царик Л.П., доктор географічних наук, професор.

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол №11 від 24.10.2011 р.)

Видання здійснено за підтримки Офісу радника з питань сільського господарства, природи та якості харчових продуктів Посольства Королівства Нідерландів в Україні в рамках програми PIN-MATRA та Меморандуму порозуміння Україна – Нідерланди в галузі охорони навколишнього природного середовища (2001). Погляди, які викладені в цій публікації, належать авторам цієї роботи і не можуть ні за яких обставин вважатися такими, що виражають офіційну точку зору партнерів з Королівства Нідерландів.

Матеріали не призначені для продажу.

ISBN 978-966-8848-58-2

© В.І. Карамушка, Л.Г. Любінська, М.Д. Матвеев,
О.П. Кучинська, І.П. Касіяник, А.І. Ющук,
Н.А. Чайка, В.Б. Гаврилюк, М.М. Рябий,
О.С. Тарасова, М.В. Дребет, А.О. Нікітін,
М.І. Козак, В.А. Колодій, 2011
© НГО "Товариство Подільських природодослідників і природолюбів", 2011
© Видавець ПП Мошинський В.С., 2011

ЗМІСТ

Перелік вживаних скорочень.....	3
Передмова.....	4
Частина перша: Водно-болотні угіддя.....	5
I. Водно-болотні угіддя як особливий тип екологічних систем.....	5
<i>В.І.Карамушка, Л.Г.Любінська, А.І.Ющук</i>	
1.1. Визначення та складові компоненти водно-болотного угіддя.....	5
1.2. Екосистемні характеристики ВБУ.....	8
1.3. Типологія ВБУ та характеристики, що складають її основу.....	10
1.4. Екологічна, економічна та соціальна цінність ВБУ.....	13
1.5. ВБУ в умовах антропогенного оточення.....	13
1.6. ВБУ міжнародного значення як особливий тип природоохоронних територій.....	14
1.7. ВБУ міжнародного значення в Україні.....	15
II. Методологія і практика управління ВБУ.....	17
<i>В.І.Карамушка, О.С.Тарасова, А.І.Ющук</i>	
2.1. Нормативно-правові засади збереження та використання ВБУ.....	17
2.2. Методологічні підходи та принципи управління ВБУ.....	18
2.2.1. Екосистемний підхід.....	19
2.2.2. Принцип інтегрального управління природними ресурсами.....	19
2.2.3. Басейновий принцип управління водними ресурсами.....	19
2.2.4. Принцип інтегрального управління прибережними смугами.....	20
2.3. Планування використання і збереження ВБУ.....	21
2.3.1. Загальна характеристика планування природоохоронних територій.....	21
2.3.2. Системне планування природоохоронних територій.....	23
2.3.3. Інтегральна оцінка ВБУ.....	25
2.3.4. Функціональне зонування ВБУ як складова управління.....	26
2.4. Практика управління ВБУ міжнародного значення.....	27
2.5. Практика управління ВБУ в Україні: потреби і проблеми.....	27
Частина друга: Водно-болотні угіддя Кам'янецького Придністров'я.....	29
III. Екологічна характеристика водно-болотних угідь Кам'янецького Придністров'я.....	29
<i>Л.Г.Любінська, І.П.Касіяник, О.П.Кучинська, Н.А.Чайка, А.О.Нікітін, Б.В.Гаврилюк</i>	
3.1. Фізико-географічні характеристики Кам'янецького Придністров'я.....	29
3.2. Стан земної поверхні.....	29
3.2.1. Геологічна будова.....	34
3.2.2. Рельєф.....	39
3.2.3. Стан земельних ресурсів. Ґрунти та ерозія земель.....	40
3.2.4. Основні види землекористування.....	41
3.3. Гідрологічні характеристики.....	41
3.3.1. Поверхневі води та їх характеристика.....	45
3.3.2. Забруднення водних об'єктів.....	49
3.3.3. Підземні води та їх характеристика.....	49
3.3.4. Водогосподарська діяльність та штучні водні об'єкти басейну.....	49
3.3.5. Водні об'єкти як середовища існування видів.....	50
3.4. Кліматичні характеристики регіону.....	51
IV. Екологічна характеристика ВБУ міжнародного значення "Бакотська затока".....	51
<i>Л.Г.Любінська, М.Д.Матвеев, М.В.Дребет, М.І.Козак, В.А.Колодій, М.М.Рябий, Н.А.Чайка, В.І.Карамушка, А.І.Ющук</i>	
4.1. Загальна характеристика ВБУ міжнародного значення "Бакотська затока".....	51
4.1.1. Природоохоронний статус та адміністративне підпорядкування.....	53
4.1.2. Місцезнаходження (адміністративне, географічне).....	53
4.1.3. Загальна характеристика ВБУ.....	53

4.2.	Фітогеографічна характеристика ВБУ.....	55
4.2.1.	Флора ВБУ: видовий склад (типові, ендемічні, рідкісні види).....	55
4.2.2.	Типологія екосистем в межах ВБУ. Характеристика основних фітоценозів.....	60
4.3.	Фауністична характеристика ВБУ "Бакотська затока".....	63
4.3.1.	Загальна зоогеографічна характеристика ВБУ «Бакотська затока».....	64
4.3.2.	Ентомофауна ВБУ «Бакотська затока».....	64
4.3.3.	Вразливі види комах ВБУ «Бакотська затока».....	64
4.3.4.	Іхтіофауна водних об'єктів ВБУ «Бакотська затока».....	65
4.3.5.	Земноводні і плазуни ВБУ «Бакотська затока».....	66
4.3.6.	Орнітофауна ВБУ «Бакотська затока».....	66
4.3.7.	Птахи з тимчасовим та нез'ясованим характером перебування у ВБУ «Бакотська затока».....	70
4.3.8.	Ссавці ВБУ «Бакотська затока».....	72
4.4.	Ландшафти ВБУ.....	73
4.5.	Об'єкти культурно-історичної та природної спадщини.....	75
4.5.1.	Об'єкти культурно-історичної спадщини.....	75
4.5.2.	Об'єкти природної спадщини.....	75
4.6.	Антропогенний вплив та загрози.....	75
4.6.1.	Індикатори антропогенного впливу.....	75
4.6.2.	Соціокультурне значення ВБУ.....	76
4.6.3.	Аналіз загроз водно-болотному угіддю.....	77
4.7.	Загальна оцінка стану ВБУ.....	79
4.7.1.	Методологія загальної оцінки стану ВБУ.....	79
4.7.2.	ГІС ВБУ міжнародного значення "Бакотська затока".....	79
4.7.3.	Зонування ВБУ за нормативними вимогами.....	80
4.7.4.	Результати експертного оцінювання стану ВБУ.....	82
4.7.5.	Просторовий аналіз території ВБУ.....	84
4.7.6.	Функціональне зонування ВБУ "Бакотська затока".....	91
V.	Екологічна характеристика ВБУ міжнародного значення "Пониззя Смотрича"	93
	<i>Л.Г.Любінська, М.Д.Матвеев, М.В.Дребет, М.І.Козак, В.А.Колодій, М.М.Рябий, Н.А.Чайка, В.І.Карамушка, А.І.Ющук</i>	
5.1.	Загальна характеристика ВБУ міжнародного значення "Пониззя річки Смотрич".....	93
5.1.1.	Природоохоронний статус та адміністративне підпорядкування.....	93
5.1.2.	Місцезнаходження (адміністративне, географічне).....	93
5.1.3.	Загальна характеристики ВБУ.....	94
5.2.	Фітогеографічна характеристика ВБУ.....	95
5.2.1.	Флора ВБУ: видовий склад (типові, ендемічні, рідкісні види).....	96
5.2.2.	Характеристика основних фітоценозів.....	97
5.3.	Фауністична характеристика ВБУ "Пониззя річки Смотрич".....	103
5.3.1.	Загальна зоогеографічна характеристика ВБУ "Пониззя річки Смотрич".....	104
5.3.2.	Вразливі види комах ВБУ "Пониззя річки Смотрич".....	104
5.3.3.	Іхтіофауна водних об'єктів ВБУ "Пониззя річки Смотрич".....	104
5.3.4.	Земноводні і плазуни ВБУ "Пониззя річки Смотрич".....	105
5.3.5.	Орнітофауна ВБУ "Пониззя річки Смотрич".....	106
5.3.6.	Птахи з тимчасовим та нез'ясованим характером перебування у ВБУ "Пониззя річки Смотрич".....	110
5.3.7.	Ссавці ВБУ "Пониззя річки Смотрич".....	111
5.4.	Ландшафти ВБУ "Пониззя річки Смотрич".....	113
5.5.	Об'єкти культурно-історичної та природної спадщини.....	114
5.5.1.	Об'єкти культурно-історичної спадщини.....	114
5.5.2.	Об'єкти природної спадщини.....	115
5.6.	Антропогенний вплив та загрози.....	115
5.6.1.	Індикатори антропогенного впливу.....	115
5.6.2.	Аналіз загроз водно-болотному угіддю.....	116
5.7.	Загальна оцінка стану ВБУ.....	121
5.7.1.	Методологія загальної оцінки стану ВБУ.....	121
5.7.2.	Результати просторового аналізу експертних оцінок стану ВБУ.....	123

Частина третя: Планування управління водно-болотними угіддями.....	126
VI. Планування управління водно-болотними угіддями міжнародного значення “Бакотська затока” і “Пониззя річки Смотрич”.....	126
<i>В.І.Карамушка, Л.Г.Любінська, М.Д.Матвеев, А.І.Юшук</i>	
6.1. Виконавче резюме.....	127
6.2. Вступна частина.....	127
6.3. Бачення розвитку ВБУ як природоохоронної території.....	127
6.4. Мета Плану управління ВБУ.....	128
6.5. Довготривалі екосистемні цілі Плану управління.....	128
6.6. Об’єкт та географічна сфера дії Плану управління.....	128
6.7. Основні принципи розроблення та виконання Плану управління.....	128
6.8. Ключові положення Плану управління.....	129
6.8.1. Нейтралізація (усунення) загроз і чинників негативного впливу на види рослин і тварин та середовища їх існування.....	129
6.8.2. Оптимізація природокористування на принципах невиснажливості.....	129
6.8.3. Збереження видів та природних ландшафтів, а також відновлення порушених ландшафтів, біоценозів та екосистем.....	130
6.8.4. Дослідження і моніторинг.....	130
6.8.5. Зміцнення потенціалу, збір і поширення інформації, тренінги і освіта.....	130
6.8.6. Реагування на надзвичайні ситуації.....	130
6.8.7. Законодавче забезпечення виконання Плану управління (розвиток і вдосконалення нормативно-правової бази).....	130
6.8.8. Інституційне забезпечення виконання Плану управління.....	130
6.8.9. Ресурсне забезпечення виконання Плану управління.....	131
6.8.10. Міжнародна співпраця.....	131
6.8.11. Звітність та коригування Плану управління.....	131
Додаток А: Таблиця основних заходів, спрямованих на досягнення цілей Плану управління водно-болотними угіддями “Бакотська затока” та “Пониззя річки Смотрич”.....	132
Додаток Б: Проект плану управління станом рослинних угруповань за участю шиверекії подільської в межах ВБУ “Пониззя річки Смотрич” та “Бакотська затока”.....	141
<i>(Л.Г. Любінська, В.А. Колодій)</i>	
Додаток В: Проект Плану управління станом популяції Пугача <i>Bubo bubo</i> L. у межах ВБУ “Пониззя р. Смотрич” і “Бакотська затока”.....	144
<i>(М. Д. Матвеев)</i>	
Післямова	146
Глосарій	147
Перелік використаних джерел	153
Додатки	159

ПЛАНУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ВОДНО-БОЛОТНИМИ УГІДДЯМИ

VI. ПЛАНУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ВОДНО-БОЛОТНИМИ УГІДДЯМИ МІЖНАРОДНОГО ЗНАЧЕННЯ “БАКОТСЬКА ЗАТОКА” І “ПОНИЗЗЯ РІЧКИ СМОТРИЧ”

В.І.Карамушка, Л.Г.Любінська, М.Д.Матвеев, А.І.Ющук

Огляд екологічного стану території водно-болотного угідь “Бакотська затока” та “Пониззя р. Смотрич”, зокрема, біотичного та ландшафтного різноманіття, наведений у розділах III-V, свідчить про те, що як на території самого угіддя, та й в цілому по регіону простежуються негативні тенденції: забруднення і засмічення природного довкілля набуває видимих форм і не припиняється, що згубно впливає на стан популяцій типових і вразливих видів рослин і тварин; спричинена господарською діяльністю деградація природно-територіальних комплексів та біогеоценотичного покриву продовжується і попри все розуміння згубності екологічно незбалансованих підходів до природокористування, економічні пріоритети продовжують домінувати в господарській діяльності місцевих громад. Негативним чинником, що впливає на адекватне реагування суспільства та державних інститутів, є те, що всі ці зміни мають повільний, майже невидимий характер, оскільки лише з плином певного проміжку часу можна наочно переконатися, що зміни таки мають місце і вони далекі від позитивних.

Разом з тим, незважаючи на складність поточної ситуації в районі Кам'янецького Придністров'я, вона не є безнадійною. Наявний досвід, передусім, закордонний, свідчить про те, що запровадження системних, послідовних і виважених заходів може призупинити подальшу деградацію природно-територіальних комплексів та рекреаційного потенціалу не лише самого ВБУ, а й регіону в цілому. Реальність вражає, але не позбавляє надії на те, що господарська діяльність місцевого населення може бути виваженою й здійснюватися невиснажливим відносно природних ресурсів чином. Але щоб господарська діяльність здійснювалася в рамках екологічної ємкості території, потрібні знання, бажання, ресурси, воля.

Хочеться вірити, що таке розуміння й бажання є в усіх зацікавлених сторін – місцевого населення, місцевої влади, бізнесу, відпочиваючих. А щоб таке бажання стало реальністю, необхідно чітко розуміти, що робити і яким чином. Тому саме для цього й розроблені подані нижче пропозиції у вигляді плану управління територією і ресурсами водно-болотних угідь. Цей план побудований на результатах ретельного аналізу та оцінок екологічного стану ВБУ та прилеглих територій. План передусім спрямований на збереження біотичного та ландшафтного різноманіття цього району, оскільки саме це, в сукупності з іншими природними чинниками, складає унікальну цінність даного куточка нашої країни. Але цілі плану є значно ширшими, ніж виключно збереження живої компоненти цієї території. План управління передбачає також виважене, збалансоване використання природних, перш за все рекреаційних ресурсів, що складає основу господарської діяльності місцевого населення. План управління ВБУ побудований на екосистемному підході і може бути взятий за основу місцевими органами влади, громадськістю та іншими причетними сторонами, перш за все – адміністрацією НПП “Подільські Товтри”. В процесі виконання польових досліджень та здійснення екологічних оцінок розробники плану провели низку зустрічей і обговорень з представниками місцевих громад. Результати екологічних оцінок регіону і території водно-болотних угідь, а також основні положення і пропозиції до плану управління ВБУ були обговорені на семінарі експертів, семінарі учасників проекту “Збереження Дністровських водно-болотних угідь шляхом удосконалення менеджменту та участі громадськості” та представників зацікавлених сторін, а також на конференції “Управління водно-болотними угіддями” за участю представників місцевих громад, центральних і місцевих органів влади, природоохоронних державних та недержавних організацій. Ці заходи засвідчили, по-перше, те, що питання раціонального використання і збереження наявного природно-ресурсного потенціалу стоїть гостро й турбує дуже багатьох людей, а по-друге, те, що зацікавленість у планувальних інструментах та їх практичних аспектах є високою, що є суттєвим мотиваційним фактором для громадських активістів, науковців і професійних природоохоронців.

ВБУ “Бакотська затока” та “Пониззя р. Смотрич” розташовані на незначній відстані одне від одного в одному й тому ж географічному регіоні й відзначаються подібністю характеристик і екологічних показників. Виходячи з цього, автори підготували проект рамкового плану управління цими територіями особливого природоохоронного статусу, який складає основу для конкретних і певною мірою

специфічних заходів. Особливістю впровадження таких заходів є те, що вони будуть здійснюватися, попри подібність, на різних територіях, зважаючи на особливості цих територій. Разом з тим, сутнісних відмінностей в таких заходах немає.

Враховуючи усю складність і різноманітність аспектів, що стосуються цього невеличкого шматочка території Придністров'я, автори не наполягають на бездоганності формулювання положень Плану й сподіваються, що його деталізація та уточнення на місцевому рівні лише сприятимуть впровадженню його положень та досягненню стратегічних цілей.

Автори також сподіваються, що відповідальні за прийняття цього Плану докладатимуть зусиль і вживатимуть усі можливі заходи для того, щоб визначені й погоджені цілі були досягнуті.

6.1. Виконавче резюме

План управління ВБУ міжнародного значення “Бакотська затока” та “Пониззя р. Смотрич” (План) розроблений за ініціативою громадськості та за підтримки місцевих органів влади. Суттєву ресурсну підтримку розробники Плану отримали від партнерів з Королівства Нідерландів. План спрямований на стійкий розвиток місцевих громад Придністров'я з фокусом на запобігання подальшій деградації та збереження біотичного і ландшафтного різноманіття ВБУ шляхом розроблення та запровадження заходів, які:

- послаблюють негативний вплив людської діяльності на стан довкілля та середовищ існування видів рослин і тварин, запобігають деградації ландшафтів,
- забезпечують невиснажене використання біотичних, рекреаційних та інших природних ресурсів,
- сприяють реабілітації порушених ландшафтів, біоценозів та екосистем.

6.2. Вступна частина

Неухильне погіршення стану водної та суходільної складової екосистем водно-болотних угідь “Бакотська затока” та “Пониззя р. Смотрич”, важливих для існування водоплавних птахів, риб, плазунів, земноводних, ссавців та інших живих організмів, а також важливих для забезпечення природними продуктами та екологічними послугами місцевого населення, викликає потребу об'єднати й скоординувати зусилля, спрямовані на призупинення деградації цих систем, збереження, відтворення та збалансоване використання біоресурсів та ландшафтного різноманіття. Саме з цією метою й розроблявся План управління цим природним об'єктом.

6.3. Бачення розвитку ВБУ як природоохоронної території

Територія водно-болотних угідь “Бакотська затока” та “Пониззя р. Смотрич”, які отримали статус міжнародних, а також їх оточення вбачаються такими, в яких типові екосистеми та природні ландшафти збережені в обсягах, що забезпечують належне збереження й відтворення біологічного різноманіття і створюють адекватні умови для збалансованого розвитку місцевого населення. При цьому соціальний розвиток населення регіону забезпечується економічною діяльністю, головним чином основаною на природокористуванні, масштаби якого не виходять за межі екологічної ємності території. В ідеальному варіанті, благополуччя та екологічну безпеку місцевого населення будуть забезпечувати такі форми економічної діяльності, які орієнтовані, головним чином, на невиснажене використання природних ресурсів при домінуванні використання ресурсів рекреаційних.

Викликом для досягнення такого стану угіддя є наростаюче протиріччя між зростаючими потребами в природних ресурсах і неадекватною практикою природокористування в регіоні з одного боку та обмеженою екологічною ємністю регіону з іншого боку. З цим викликом пов'язані дві основні проблеми:

- деградація біотичного та ландшафтного різноманіття і
- деградація середовищ існування.

Індикаторами деградації біорізноманіття є:

- скорочення чисельності популяцій, в результаті чого частина видів потрапила під загрозу зникнення, а деякі опинилися на межі існування;
- домінування одного або кількох видів, переважно інтродукованих;
- просторове скорочення та порушення функціональної організації флоро-фауністичних комплексів, біоценозів та екосистем;

Індикаторами деградації ландшафтного різноманіття є:

- порушення цілісності, просторове скорочення та антропогенна модифікація природних ландшафтів;
- руйнування і фрагментація рослинного покриву;
- пригнічення біопродуктивних властивостей ландшафтів.

Причинами деградації біологічного різноманіття, пов'язаними з антропогенною діяльністю,
с:

- трансформація середовищ існування видів рослин і тварин, пов'язана з їх використанням для потреб людини;
- забруднення та засмічення середовищ існування видів у результаті людської діяльності;
- природна або штучна інтродукція чужорідних видів, що призводить до пригнічення аборигенних видів та / або руйнування середовищ їх існування.

Причинами деградації ландшафтного різноманіття, пов'язаними з антропогенною діяльністю,
с:

- забруднення атмосферного, водного та ґрунтового компонентів ландшафтів;
- надмірне використання природних ресурсів, зокрема, рослинних (лісокористування);
- залучення значних природних територій до господарської діяльності (розорювання земель, добування корисних копалин та ін.).

Усунення цих причин і складає основу змістовної частини цього Плану.

6.4. Мета Плану управління ВБУ

Мета полягає в поліпшенні якості життя місцевого населення шляхом досягнення та підтримання умов, сприятливих для збереження, відтворення та збалансованого використання біотичного та ландшафтного різноманіття.

З цією метою на місцевому рівні будуть розроблені та втілені відповідні заходи, включаючи оптимізацію природокористування, дослідження і моніторинг, посилення природоохоронних вимог і вдосконалення природоохоронного управління, впровадження відповідних освітніх та інформаційних програм, участь громадськості, міжнародне співробітництво та ін.

6.5. Довготривалі екосистемні цілі Плану управління

Виходячи з аналізу причин погіршеного екологічного стану водно-болотних угідь "Бакотська затока" та "Пониззя р. Смотрич", ключовими довготривалими екосистемними цілями Плану управління цими угіддями визначені:

1. Нейтралізація (усунення) загроз і чинників негативного впливу на види рослин і тварин та середовища їх існування, що передбачає:

1.1. Мінімізацію впливу або повну ліквідацію джерел забруднення повітряного, водного та ґрунтового середовищ існування.

1.2. Моніторинг і запобігання виникненню нових загроз і факторів негативного впливу.

2. Оптимізація природокористування на принципах невиснажливості, що передбачає:

2.1. Поступовий перехід на систему невиснажного використання біологічних та земельних ресурсів.

2.2. Раціоналізацію використання природних територій.

2.3. Запровадження технологій природокористування і управління, що не приводять до деградації ландшафтів.

3. Збереження видів та природних ландшафтів, а також відновлення порушених ландшафтів, біоценозів та екосистем, що передбачає:

3.1. Запровадження ефективних заходів збереження та охорони вразливих видів та видів, що перебувають під загрозою зникнення.

3.2. Відновлення деградованих ландшафтів та збереження природних середовищ існування вразливих видів та видів, що перебувають під загрозою зникнення.

3.3. Ефективний контроль над інтродукованими видами.

6.6. Об'єкт та географічна сфера дії Плану управління

Об'єктом дії Плану є біологічні види, біоценози суходолу та водойм, а також ландшафти. Сфера дії Плану поширюється на територію водно-болотних угідь "Бакотська затока" та "Пониззя р. Смотрич" та прилеглі території, що адміністративно розташовані у Кам'янець-Подільському районі Хмельницької області.

Учасники Плану та зацікавлені сторони також будуть докладати зусиль для того, щоб унеможливити негативний вплив на екологічний стан ВБУ тих джерел забруднення, що локалізовані за його межами.

6.7. Основні принципи розроблення та виконання Плану управління

Розробка та реалізація Плану передбачає дотримання наступних ключових принципів:

Оцінка впливу на довкілля і здоров'я: усі владні рішення в рамках цього Плану будуть прийматися з урахуванням оцінки їх потенційного впливу на природне довкілля і здоров'я населення.

Принцип запобігання передбачає прийняття рішень з врахуванням очевидних чи потенційних ризиків, оскільки попередження негативних явищ коштує дешевше, ніж ліквідація їх наслідків.

Принцип перестороги передбачає беззастережне впровадження заходів, спрямованих на запобігання, регулювання або зменшення впливу певних видів діяльності на екосистеми навіть у тих випадках, коли негативний вплив такої діяльності ще не підтверджений науковими дослідженнями.

Принцип відповідальності передбачає, окрім встановленої законом юридичної відповідальності, рівнозначну моральну відповідальність юридичних осіб і громадян за стан навколишнього природного середовища, оскільки підтримання належного стану природного середовища є обов'язком кожного члена суспільства.

Принцип "користувач платить" означає, що за використання природних, зокрема, біологічних ресурсів треба платити справедливую ціну.

Принцип "платить той, хто забруднює" полягає в тому, що витрати, пов'язані із заходами попередження або подолання наслідків забруднення, відшкодовуються забруднювачем.

Принцип координації і відповідності передбачає розробку і координацію заходів в рамках цього Плану з заходами, запланованими в інших місцевих, регіональних та національних програмах.

Принцип економічної ефективності передбачає використання наявних ресурсів таким чином, щоб отримати максимальний економічний, соціальний та екологічний ефект.

Принцип пріоритизації передбачає визначення пріоритетів діяльності з тим, щоб наявні ресурси перш за все використовувалися на вирішення найбільш нагальних проблем та з найвищою ефективністю.

Принцип співробітництва і солідарності як необхідної умови успішності виконання цього Плану передбачає співробітництво і координацію діяльності між різними зацікавленими сторонами (секторами суспільства, галузями економіки, органами влади усіх рівнів, громадськими організаціями та ін.).

Принцип прозорості та доступу до інформації передбачає наявність прозорих механізмів прийняття рішень та надання громадськості наявної об'єктивної інформації, що має відношення до цього Плану.

Участь громадськості є необхідною передумовою прийняття ефективних рішень та успішного розроблення й виконання цього плану.

Принцип інтегрального управління, згідно з яким управління біологічними та іншими природними ресурсами здійснюється, наскільки це можливо, в інтегральний спосіб у межах водозбірного басейну, де розташоване угіддя, з тим, щоб досягнення цілей соціального та економічного розвитку місцевих громад відбувалося в рамках екологічної ємкості даної території.

Принцип уразливості, згідно з яким першочергова увага приділяється захисту тих видів організмів, які є особливо уразливими і перебувають під загрозою зникнення.

Принцип децентралізації та делегування повноважень, згідно з яким рішення приймаються на найнижчому з можливих рівнів.

При розробці та виконанні Плану також враховуються **принципи екосистемного підходу, інтегрального управління прибережними смугами та інтегрального управління річковим басейном.**

6.8. Ключові положення Плану управління

6.8.1. Нейтралізація (усунення) загроз і чинників негативного впливу на види рослин і тварин та середовища їх існування, що передбачає:

1.1. Мінімізацію впливу або повну ліквідацію джерел забруднення повітряного, водного та ґрунтового середовищ існування.

1.2. Моніторинг і запобігання виникненню нових загроз і факторів негативного впливу

Учасники Плану докладатимуть зусиль і вживатимуть усі можливі заходи, що сприятимуть усуненню загроз і чинників негативного впливу на види рослин і тварин та середовища їх існування. Перелік найважливіших заходів у цьому напрямку представлено в Таблиці основних заходів Плану управління.

6.8.2. Оптимізація природокористування на принципах невиснажливості, що передбачає:

2.1. Поступовий перехід на систему невиснажного використання біологічних та земельних ресурсів.

2.2. Раціоналізацію використання природних територій.

2.3. *Запровадження технологій природокористування і управління, що не приводять до деградації ландшафтів.*

Учасники Плану докладатимуть зусиль і вживатимуть усі можливі заходи, щоб удосконалити систему природокористування на принципах не виснажливості, раціоналізувати використання природних територій, та сприятимуть запровадженню нових підходів і технологій управління природокористуванням, що не спричинюють деградації природних систем.

6.8.3. Збереження видів та природних ландшафтів, а також відновлення порушених ландшафтів, біоценозів та екосистем, що передбачає:

3.1. Запровадження ефективних заходів збереження та охорони вразливих видів та видів, що перебувають під загрозою зникнення.

3.2. Відновлення деградованих ландшафтів та збереження природних середовищ існування вразливих видів та видів, що перебувають під загрозою зникнення.

3.3. Ефективний контроль над інтродукованими видами.

Учасники Плану докладатимуть зусиль і вживатимуть усі можливі заходи, щоб запровадити технології природокористування і управління, які сприятимуть збереженню видів та природних ландшафтів, а також відновленню порушених ландшафтів, біоценозів та екосистем. Перелік найважливіших заходів у цьому напрямку представлений в таблицях основних заходів Плану управління.

Усі необхідні або корисні заходи будуть розроблятися на підставі виважених оцінок екологічного стану території та природних систем водно-болотного угіддя та суміжних територій (див. розділи III-V). Основу планування використання території ВБУ та природоохоронних заходів складають результати функціонального зонування ВБУ, здійсненого на підставі 1) вимог чинного природоохоронного законодавства та 2) експертних оцінок території на предмет її природної цінності, вразливості та рекреаційного потенціалу.

Наявність зонування території угіддя сприятиме розвитку природоохоронної і рекреаційної діяльності і посилить відповідальність земле-, лісо- та водокористувачів за збереження ландшафтів та екосистем. Тому управління ВБУ передбачає запровадження детальної схеми функціонального зонування, але зважає на те, що така робота потребує додаткових досліджень, оцінок і погоджень з зацікавленими сторонами.

6.8.4. Дослідження і моніторинг

Учасники Плану докладатимуть зусиль і вживатимуть усі можливі заходи щодо проведення необхідних наукових досліджень та моніторингу стану біологічної, водної, повітряної та ґрунтової складової навколишнього природного середовища та ландшафтів з метою досягнення визначених цілей цього Плану, а також здійснюватимуть моніторинг виконання самого Плану. Для цього будуть розроблені та ухвалені відповідні показники і процедури. Перелік найважливіших заходів у цьому напрямку представлений в таблицях основних заходів Плану управління ВБУ.

6.8.5. Зміцнення потенціалу, збір і поширення інформації, тренінги і освіта

Учасники Плану докладатимуть зусиль і вживатимуть усі можливі заходи щодо розробки відповідних навчальних та інформаційних програм, спрямованих на усвідомлення громадськістю фундаментальної ролі біологічного різноманіття для розвитку людської цивілізації та формування відповідного ставлення, поведінки і стилю життя. Перелік найважливіших заходів у цьому напрямку представлений в таблицях основних заходів Плану управління ВБУ.

6.8.6. Реагування на надзвичайні ситуації

У випадках надзвичайних ситуацій, коли виникатимуть обставини, загрозливі для популяцій і видів, їх середовищ існування та ландшафтів, учасники Плану управління ВБУ застосовуватимуть усі належні засоби запобігання, протидії та ліквідації наслідків таких ситуацій з тим, щоб мінімізувати порушення та втрати популяцій, біотопів та ландшафтів.

6.8.7. Законодавче забезпечення виконання Плану управління (розвиток і вдосконалення нормативно-правової бази)

Для досягнення мети цього плану місцеві органи влади у співпраці з органами влади вищих рівнів застосовуватимуть наявні законодавчі, регулятивні та адміністративні механізми, а також там, де це доцільно і необхідно, будуть розвивати і вдосконалювати нормативно-правову і регуляторну базу з метою забезпечення повного захисту популяцій, видів і екосистем. Перелік найважливіших заходів у цьому напрямку представлений в таблицях основних заходів Плану управління ВБУ.

6.8.8. Інституційне забезпечення виконання Плану управління

Очікується, що супровід та координацію виконання Плану управління ВБУ забезпечить Адміністрація НПП "Подільські Товтри" як установа, відповідальна за дотримання природоохоронних вимог і правил на цій території. Разом з тим, розробка, виконання, моніторинг та оцінка цього Плану неможливі без широкої участі органів влади, представників основних секторів суспільства та громадськості. Головними учасниками та зацікавленими сторонами цього плану є:

Представники місцевої влади: органи місцевого самоврядування та відповідні обласна, районна та міська адміністрації регіону. При необхідності, учасники Плану готуватимуть пропозиції та звертатимуться з відповідними клопотаннями, пов'язаними з виконанням Плану, до центральних органів виконавчої влади, зокрема, до Мінікоресурсів України (в т.ч. до Державної екологічної інспекції), Державного агентства водних ресурсів України та ін.

Наукові кола: науково-дослідні інститути, наукові центри вищих навчальних закладів, науковці установ природно-заповідного фонду регіону з залученням, при необхідності, установ Академії наук України.

Сектор освіти: вищі та середні навчальні заклади регіону з залученням, при необхідності, установ Академії педагогічних наук України.

Діловий сектор: представники виробничого сектору та підприємництва, діяльність яких впливає на досягнення мети Плану, а також ті, які зацікавлені в співробітництві.

Засоби масової інформації: представники місцевих друкованих засобів масової інформації, радіомовлення, телебачення.

Неурядові організації: громадські екологічні, освітні та інші організації, діяльність яких спрямована на розбудову і зміцнення громадянського суспільства, на громадський контроль за дотриманням природоохоронного законодавства та підвищення екологічної свідомості громадян.

6.8.9. Ресурсне забезпечення виконання Плану управління

Виконання Плану управління ВБУ спрямоване на удосконалення головним чином управлінських механізмів і не потребує значних фінансових ресурсів. Разом з тим, ресурсне (фінансове) забезпечення реалізації пріоритетних заходів, передбачених Планом, буде формуватися на основі чинного законодавства з Державного бюджету України, місцевих бюджетів, фондів охорони довкілля, міжнародних грантів, добровільних внесків підприємств і громадян та інших позабюджетних надходжень.

Учасники Плану докладатимуть зусиль, спрямованих на залучення необхідних фінансових та інших ресурсів з усіх можливих джерел.

6.8.10. Міжнародна співпраця

Учасники Плану докладатимуть зусиль щодо розвитку міжнародної кооперації з метою використання кращого закордонного досвіду та залучення фінансових ресурсів (зокрема, у вигляді грантів, інвестицій та ін.) для досягнення визначених цілей цього Плану.

6.8.11. Звітність та коригування Плану управління

Координатори виконання Плану управління ВБУ готуватимуть дворічний звіт про стан виконання плану, який надаватимуть місцевим та центральним органам влади. Звіт також буде доступний для громадськості. На підставі таких звітів здійснюватиметься коригування виконання запланованих заходів та власне Плану.

Невід'ємним елементом Плану є Таблиця основних заходів, спрямованих на досягнення цілей Плану управління ВБУ "Бакотська затока" та "Пониззя р. Смотрич" (Додаток А до Плану). Представлені в Таблиці заходи будуть коригуватися по мірі їх виконання, а також в залежності від ситуації, яка матиме місце на території об'єктів управління. До Плану управління ВБУ додається також проект Плану управління станом рослинних угруповань за участю шиверекії подільської (*Schivereckia podolica*) і популяції виду пугач (*Bubo bubo*) в межах ВБУ "Пониззя річки Смотрич" та "Бакотська затока" (Додаток Б, В до Плану). Цей проект може бути використаний також як зразок для розроблення цільових планів управління іншими видами рослин і тварин регіону, що потребують особливої уваги з огляду на стан їхніх популяцій.

Додаток А
Таблиця основних заходів,
спрямованих на досягнення цілей Плану управління ВБУ “Бакотська затока” та
“Пониззя р. Смотрич”

Скорочення: НПП – національний природний парк; МОБВ – місцеві органи виконавчої влади; НПС – навколишнє природне середовище; НУО – неурядові організації; ОМС – органи місцевого самоврядування; РДА – районні державні адміністрації; СГ – сільське господарство; СВШ – середня та вища школи; ТРС – тваринний і рослинний світ; УЗР – управління земельних ресурсів; ПЗС – прибережна захисна смуга.

	Очікувані результати	Часові рамки	Індикатори	Пріоритетність (Висока, Середня, Низька)	Припущення та загрози / Відповідальні та виконавці
Управлінська ціль 1. Нейтралізація (усунення) загроз і чинників негативного впливу на види рослин і тварин та середовища їх існування					
1.1. Мінімізація впливу або повна ліквідація джерел забруднення повітряного, водного та ґрунтового середовищ існування видів рослин і тварин в районі ВБУ					
1.1.1. Завершити інвентаризацію та паспортизацію основних точкових джерел забруднення в регіоні; визначити найбільш значні з наявних джерел (“гарячі точки”) та створити відповідну ГІС	Об’єктивні дані для прийняття управлінських рішень щодо охорони НПС	2 роки	Перелік та характеристика джерел забруднення, “гарячі точки”	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, наукові центри
1.1.2. Посилити моніторинг навколишнього природного середовища (перш за все, якості води, повітря та стану біологічного різноманіття) в регіоні, приділивши особливу увагу вразливим та особливо цінним ділянкам	Більш адекватне прийняття рішень на місцевому, регіональному та національному рівнях на підставі даних моніторингу	Постійно	Дані моніторингу	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, суб’єкти моніторингу
1.1.3. Здійснити оцінку обсягів забруднень, що потрапляють на територію ВБУ з дифузних джерел та атмосфери	Об’єктивні дані для прийняття рішень	3 роки	Експертні оцінки та рекомендації	С	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, наукові центри
1.1.4. Визначити та оцінити забруднення, що спричинює найбільший негативний вплив на біорізноманіття території ВБУ	Об’єктивні дані для прийняття рішень	3 роки	Експертні оцінки та рекомендації	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, наукові центри
1.1.5. Визначити найбільш забруднені (засмічені) території в межах ВБУ та створити відповідну ГІС	Об’єктивні дані для прийняття рішень	3 роки	Експертні оцінки та рекомендації	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, наукові центри
1.1.6. Визначити водні об’єкти ВБУ, в яких регулярно спостерігаються процеси евтрофікації	Об’єктивні дані для прийняття рішень	3 роки	Експертні оцінки та рекомендації	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, наукові центри
1.1.7. Визначити джерела органічних забруднень, що здатні викликати евтрофікацію водосховища та інших водних об’єктів	Об’єктивні дані для прийняття рішень	3 роки	Експертні оцінки та рекомендації	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, наукові центри

	Очікувані результати	Часові рамки	Індикатори	Пріоритетність (Висока, Середня, Низька)	Припущення та загрози / Відповідальні та виконавці
1.1.8. Започаткувати місцеві, локальні та об'єктові заходи щодо мінімізації забруднення водних об'єктів (середовищ існування)	Мінімізація забруднень як результат виконання відповідних програм	3-7 років	Програми мінімізації забруднення водних об'єктів та дані моніторингу їх стану	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, МОБВ, підприємства
1.1.9. Ліквідувати усі стихійні сміттєзвалища на територіях обох ВБУ (перш за все в околицях населених пунктів) та вжити запобіжні заходи щодо появи нових сміттєзвалищ	Усунення джерел забруднень	1-3 роки	Відсутність сміттєзвалищ	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, МОБВ, місцеві громади
1.1.10. Ліквідувати усі стихійні гноєвища на територіях обох ВБУ (перш за все в прибережних захисних смугах та в околицях населених пунктів пониззя р. Смотрич) та вжити запобіжні заходи щодо появи нових гноєвищ	Усунення джерел забруднень	1-3 роки	Відсутність гноєвищ	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, МОБВ, місцеві громади
1.1.11. Розробити і поширити інформаційні та методичні матеріали для природо користувачів, виробників та управлінців регіону "Забруднення НПС та його мінімізація"	Посилення потенціалу природо користувачів, виробників та управлінців і як наслідок – зниження забруднення НПС	3-5 років	Інформаційно-методичні матеріали і тренінги для природо користувачів, виробників та управлінців	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / управління освіти, наукові центри, освітянський корпус СВШ, НУО
1.1.12. Розробити і запровадити в навчальні програми середньої та вищої школи регіону навчальні матеріали "Забруднення НПС та його мінімізація"	Поінформованість дітей і молоді зростає і як наслідок – зниження забруднення і навантаження на природні екосистеми	3-5 років	Навчальні програми і матеріали	В	--
1.1.13. Посилити екологічний контроль за виробничою діяльністю сільськогосподарських (зокрема, тваринницьких) господарств та комунальних підприємств з метою мінімізації забруднення НПС	Посилення застосування і як наслідок – зниження забруднення і навантаження на природні екосистеми	Постійно	Статистика правопорушень природоохоронного законодавства; дані моніторингу НПС	В	/ органи охорони правопорядку, органи охорони НПС
1.1.14. Посилити екологічний контроль з метою недопущення засмічення природних територій і водних об'єктів	Посилення застосування і як наслідок – зниження засмічення природного середовища	Постійно	Статистика правопорушень природоохоронного законодавства; дані моніторингу НПС	В	/ органи охорони правопорядку, органи охорони НПС, НУО

	Очікувані результати	Часові рамки	Індикатори	Пріоритетність (Висока, Середня, Низька)	Припущення та загрози / Відповідальні та виконавці
1.2. Моніторинг і запобігання виникненню нових загроз і факторів негативного впливу					
1.2.1. На підставі аналізу загроз та факторів негативного впливу розробити програму моніторингу за критичними (з огляду на потенційну наявність загроз) ділянками ВБУ та вразливими ділянками. Забезпечити регулярний моніторинг таких об'єктів	Господарські та управлінські рішення приймаються з урахуванням стану вразливих ділянок ВБУ і загроз	Постійно	Програма моніторингу	В	Адміністрація НПП, органи охорони НПС, НУО
1.2.2. На підставі аналізу джерел і факторів негативного впливу розробити програму моніторингу за джерелами впливу і забруднення, критичними для ВБУ та його біорізноманіття і ландшафтів. Забезпечити регулярний моніторинг таких об'єктів	Господарські та управлінські рішення приймаються з урахуванням стану вразливих ділянок ВБУ і загроз	Постійно	Програма моніторингу	В	Адміністрація НПП, органи охорони НПС, НУО
Управлінська ціль 2. Оптимізація природокористування на принципах невиснажливості					
2.1. Поступовий перехід на систему невиснажливого використання біологічних та земельних ресурсів					
2.1.1. Завершити інвентаризацію та оцінити наявні біологічні ресурси ВБУ	Ресурсний потенціал ВБУ оцінено	2 роки	Аналітичний документ	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи лісгоспу та охорони НПС, наукові центри
2.1.2. Завершити інвентаризацію та оцінити наявні рекреаційні ресурси ВБУ	Ресурсний потенціал ВБУ оцінено	2 роки	Аналітичний документ	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи лісгоспу та охорони НПС, наукові центри
2.1.3. Розробити план ведення моніторингу тваринного та рослинного світу ВБУ та забезпечити його виконання	План моніторингу ВБУ створено і підтримується	2 роки	Кадастрові бази даних	В	-«-
2.1.4. Розробити рекомендації щодо оптимальних обсягів використання біологічних ресурсів в межах екологічної ємності ВБУ	Природокористувачі планують використання ресурсів в межах екологічної ємності	3 роки	Рекомендації для природокористувачів і управлінців	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / Наукові центри, НПП
2.1.5. Встановити обмеження на використання біологічних ресурсів в межах екологічної ємності ВБУ	Природокористувачі використовують ресурси в межах екологічної ємності	3 роки	Нормативний документ	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС
2.1.6. Розробити рекомендації для природокористувачів щодо оптимального використання та відтворення біологічних ресурсів ВБУ	Природокористувачі використовують наявні біологічні ресурси з максимальною ефективністю	3 роки	Рекомендації, методичні посібники, тренінги для природокористувачів і управлінців	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / Наукові центри, НПП

	Очікувані результати	Часові рамки	Індикатори	Пріоритетність (Висока, Середня, Низька)	Припущення та загрози / Відповідальні та виконавці
2.1.7. Запровадити кращі практики відтворення та використання диких видів рослин (лісові ягоди, лікарські рослини, гриби) в штучних умовах (за участю бізнесу)	Зниження навантаження на природні екосистеми	5-10 років	Обсяги продукції диких видів рослин, виробленої в штучних умовах	С	Наявність відповідних рішень і ресурсів / управління лісового та СГ, НУО
2.1.8. Запровадити кращі практики відтворення та використання диких видів тварин (зокрема, хутрових звірів) в штучних умовах (за участю бізнесу)	Зниження навантаження на природні екосистеми	5-10 років	Обсяги продукції диких видів рослин, виробленої в штучних умовах	С	«-»
2.1.9. Стимулювати рекреаційну діяльність на територіях ВБУ з високою рекреаційною цінністю і низькою вразливістю та біологічною цінністю (за участю бізнесу)	Зниження навантаження на природні екосистеми. Економічний ефект	5-10 років		С	Наявність відповідних рішень і ресурсів / підприємницькі кола
2.1.10. Розробити і поширити інформаційні та методичні матеріали для природокористувачів і управлінь регіону "Невиснажливе природокористування"	Посилення потенціалу природокористувачів і як наслідок – зниження навантаження на природні екосистеми	3-5 років	Інформаційно-методичні матеріали і тренінги для природокористувачів	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / управління освіти, наукові центри, освітянський корпус СВШ, НУО
2.1.11. Розробити і запровадити в навчальні програми середньої та вищої школи регіону навчальні матеріали "Невиснажливе природокористування"	Поінформованість дітей і молоді зростає і як наслідок – зниження навантаження на природні екосистеми	3-5 років	Навчальні програми і матеріали	В	«-»
2.1.12. Оновити програму моніторингу та оцінок та проводити моніторинг стану біорізноманіття, в першу чергу – вразливих видів	Господарські рішення приймаються з урахуванням стану і тенденцій зміни біорізноманіття	Постійно	Дані моніторингу для прийняття рішень	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / Управління охорони НПС, наукові центри НПП
2.2. Рационалізація використання природних ресурсів і територій					
2.2.1. Гармонізувати схеми планування території Кам'янець-Подільського району з огляду на розвиток національної екомережі, враховуючи ВБУ	План розвитку територій з пріоритетом на розширення територій екомережі	3 роки	Схема планування територій басейну	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, РДА, органи охорони НПС, УЗР, наукові центри
2.2.2. Завершити оцінку земельних ресурсів та внести уточнення до земельного кадастру басейну	Об'єктивні дані для прийняття рішень та управління ресурсами	3 роки	Земельний кадастр басейну	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, РДА, органи охорони НПС, УЗР, наукові центри
2.2.3. Розробити рекомендації щодо вилучення з використання малопродуктивних і деградованих земель та використання екологічно стабілізуючих угідь (ліси, пасовища, сіножаті та ін.) на території ВБУ і суміжних територіях	Удосконалення використання земельних ресурсів	5 років	Методичні та нормативні документи; Розширення площ екологічно стабілізуючих угідь	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, РДА, органи охорони НПС, УЗР, наукові центри, НУО

	Очікувані результати	Часові рамки	Індикатори	Пріоритетність (Висока, Середня, Низька)	Припущення та загрози / Відповідальні та виконавці
2.2.4. Розробити рекомендації та ініціювати запровадження елементів інтегрованого управління природними ресурсами на території району, визначивши роль ВБУ	Удосконалення управління природними ресурсами	5 років	Методичні та нормативні документи	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, РДА, органи охорони НПС, УЗР, наукові центри
2.2.5. Винести в натуру прибережні захисні смуги на територіях обох ВБУ та забезпечити відповідний режим їх використання та збереження	Врегулювання заходів збереження та використання ПЗС	5 років	Винесені в натуру ПЗС водних об'єктів ВБУ	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, РДА, органи охорони НПС, УЗР, наукові центри
2.2.5. Розробити і поширити інформаційні та методичні матеріали для природо користувачів та управлінців регіону "Збалансоване використання природних територій і ресурсів"	Посилення потенціалу природо користувачів та управлінців і як наслідок – зростання збалансованості і раціональності у використанні територій і ресурсів	3-5 років	Інформаційно-методичні матеріали і тренінги для природо користувачів та управлінців	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / управління освіти, наукові центри, освітянський корпус СВШ, НУО
2.2.6. Розробити і запровадити в навчальні програми середньої та вищої школи регіону навчальні матеріали "Збалансоване використання природних територій і ресурсів"	Поінформованість дітей і молоді зростає і як наслідок - зниження навантаження на природні екосистеми	3-5 років	Навчальні програми і матеріали	В	-«-
2.3. Запровадження технологій природокористування і управління, що не приводять до деградації ландшафтів					
2.3.1. Визначити природні, умовно незмінені, змінені та видозмінені ландшафти ВБУ і суміжних територій та розробити ландшафтну ГІС-карту	Основа для планування використання території ВБУ	5 років	ГІС-карта ландшафтів	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, РДА, органи охорони НПС, УЗР, наукові центри, НПП
2.3.2. Розробити місцеві програми оптимізації ландшафтів шляхом поступового переходу на ґрунтово-доохоронну організацію територій.	Удосконалення системи природокористування	5 років	Місцеві програмні документи	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, РДА, органи охорони НПС, УЗР, наукові центри
2.3.3. Розробити програми заохочення і підтримки запровадження всіма землекористувачами схем землеустрою з протиерозійною (ґрунтозахисною) організацією територій, суміжних ВБУ	Удосконалення системи природокористування	5 років	Місцеві програмні документи; площа територій з протиерозійною організацією	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, РДА, органи охорони НПС, УЗР, наукові центри, НУО

	Очікувані результати	Часові рамки	Індикатори	Пріоритетність (Висока, Середня, Низька)	Припущення та загрози / Відповідальні та виконавці
2.3.4. Розробити програми заохочення і підтримки еколого-збалансованих видів економічної діяльності (зокрема, рекреаційної та зеленого туризму) (за участю бізнесу)	Удосконалення системи природокористування	5 років	Місцеві програмні документи; кількість працюючих у секторі рекреаційної та туристичної діяльності	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, РДА, НУО
2.3.5. Розробити програми інформування і заохочення землекористувачів району щодо застосування переважно біологічних методів і технологій землекористування (застосування сівозмін, органічних добрив та ін.) (за участю бізнесу)	Удосконалення системи природокористування	5 років	Інформаційні, методичні та нормативні документи	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, РДА, органи охорони НПС, УЗР, наукові центри, НУО
2.3.6. Розробити план використання пам'яток природи і культури для туристичних цілей (за участю бізнесу)	Розвиток туристичної сфери	3 роки	Управлінський документ	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, наукові центри, НПП
Управлінська ціль 3. Збереження видів та природних ландшафтів, а також відновлення порушених ландшафтів, біоценозів та екосистем					
3.1. Запровадження ефективних заходів збереження та охорони вразливих видів та видів, що перебувають під загрозою зникнення.					
3.1.1. Розробити, враховуючи Регіональний список та ГІС поширення вразливих (червонокнижних) видів рослин і тварин, рекомендації щодо обмежень та особливостей природокористування на ділянках поширення вразливих видів (враховуючи дані досліджень, розділи 4, 5)	Поліпшення стану вразливих видів як результат врахування природо користувачами даних Рекомендацій	3 роки	Методичні рекомендації, нормативний документ	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, наукові центри, НПП
3.1.2. Розробити, враховуючи Регіональний список та ГІС поширення вразливих (червонокнижних) видів рослин і тварин, рекомендації щодо подальшого заповідання територій поширення вразливих видів	Поліпшення стану вразливих видів як результат заповідання територій їх поширення	5 років	Рекомендаційні документи (наукові обґрунтування); збільшення площ і числа об'єктів ПЗФ	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, наукові центри, НПП
3.1.3. Визначитися з видами рослин та їх угруповань, стан яких є найбільш критичний, та розробити плани заходів щодо збереження таких видів (проект такого плану додається, Додаток Б)	Збереження вразливих видів рослин та їх угруповань	5 років	План заходів	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, наукові центри, НПП

	Очікувані результати	Часові рамки	Індикатори	Пріоритетність (Висока, Середня, Низька)	Припущення та загрози / Відповідальні та виконавці
3.1.4. Забезпечити дотримання правил мисливства і рибальства та посилити заходи боротьби з браконьерством	Збереження вразливих видів рослин та їх угруповань	1-3 роки	Зменшення випадків браконьерства	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, наукові центри, НПП
3.2. Відновлення деградованих ландшафтів та збереження природних середовищ існування вразливих видів та видів, що перебувають під загрозою зникнення					
3.2.1. Розробити методичні рекомендації щодо оцінки стану ландшафтів	Інструмент для практичної діяльності природо користувачів	3 роки	Методичний та нормативний документи	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, органи охорони НПС, наукові центри
3.2.2. Розробити методичні рекомендації щодо поліпшення стану та/або відновлення деградованих ландшафтів і порушених територій (ВБУ та суміжні території)	Інструмент для практичної діяльності природо користувачів	3 роки	Методичний та нормативний документи	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, органи охорони НПС, наукові центри
3.2.3. Розробити місцеві програми заліснення територій, перш за все - ерозійно-небезпечних схилів та ділянок	Ерозійні процеси послаблені	5-10 років	Місцеві програмні документи, площі лісонасаджень	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / ОМС, МОБВ, органи охорони НПС, наукові центри
3.2.4. Провести необхідні оцінки робіт щодо попередження абразії берегів водних об'єктів (зокрема, Дністровського водосховища)	Абразія берегів Дністровського водосховища мінімізована	5 років	Дані моніторингу стану водних об'єктів	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / МОБВ, органи охорони НПС,
3.2.5. Забезпечити відновлення територій, порушених господарською діяльністю (головним чином, території кар'єрів)	Порушені території відновлено	10 років	Дані моніторингу	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / МОБВ, органи охорони НПС
3.2.6. Поступово зменшити рекреаційне навантаження на території особливої природної цінності та підвищеної вразливості. Переорієнтувати рекреаційну діяльність на території невисокої природної цінності (за участю бізнесу) (зона управління 1, розділ 4)	Відновлення територій особливої природної цінності та підвищеної вразливості	3-5 років	Дані моніторингу	В	Наявність відповідних рішень / НПП, органи охорони НПС
3.2.7. Шляхом регулювання рекреаційної діяльності забезпечити прийнятний рівень навантаження на прибережні смуги обох ВБУ та не допускати надмірного навантаження (зона управління 2, розділ 4)	Підтримання територій особливої та помірної природної цінності та підвищеної вразливості у стабільному стані	3-5 років	Дані моніторингу	В	Наявність відповідних рішень / НПП, органи охорони НПС
3.2.8. Забезпечити сприятливий режим збереження та підтримання в стабільному стані територій ВБУ, що відзначаються особливою природною цінністю (зона управління 3, розділ 4)	Збереження і підтримання територій особливої та помірної природної цінності у стабільному стані	3-5 років	Дані моніторингу	В	Наявність відповідних рішень / НПП, органи охорони НПС

	Очікувані результати	Часові рамки	Індикатори	Пріоритетність (Висока, Середня, Низька)	Припущення та загрози / Відповідальні та виконавці
3.2.9. Заохочувати розвиток рекреаційної діяльності на територіях ВБУ, що відзначаються невисокою природною цінністю (за участю бізнесу) (зона управління 4, розділ 4)	Збереження і підтримання територій особливої та помірної природної цінності у стабільному стані за рахунок зменшення рекреаційного навантаження	3-5 років	Дані моніторингу	В	Наявність відповідних рішень / НПП, органи охорони НПС
3.2.10. Врегулювати (в тому числі й шляхом обмежень) господарське використання територій ВБУ, що відзначаються високою природною цінністю й критичною вразливістю, з тим, щоб зменшити антропогенне навантаження й забезпечити збереження природних комплексів (зона управління 5, розділ 4)	Збереження і підтримання територій особливої та помірної природної цінності у стабільному стані за рахунок регулювання господарського використання	3-5 років	Дані моніторингу	В	Наявність відповідних рішень / НПП, органи охорони НПС
3.2.11. Розробити і поширити інформаційні та методичні матеріали для природо користувачів та управлінців регіону "Ландшафти та їх відновлення"	Посилення потенціалу природо користувачів та управлінців і як наслідок – більш ефективне збереження та відновлення природних комплексів	3-5 років	Інформаційно-методичні матеріали і тренінги для природо користувачів та управлінців	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / управління освіти, наукові центри, освітянський корпус СВШ, НПП, НУО
3.2.12. Розробити і запровадити в навчальні програми середньої та вищої школи регіону навчальні матеріали "Ландшафти регіону"	Поінформованість дітей і молоді зростає і як наслідок - більш ефективне збереження природних ландшафтів	3-5 років	Навчальні програми і матеріали	В	««
3.3. Ефективний контроль над інтродукованими видами					
3.3.1. Завершити повну інвентаризацію інтродукованих видів на території та у водних об'єктах ВБУ та оцінити стан їхніх популяцій і вразливості	Об'єктивні дані для прийняття управлінських рішень щодо охорони та використання місцевого біорізноманіття	2 роки	Перелік інтродукованих видів та атлас їх поширення в басейні	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / органи охорони НПС, наукові центри, НПП
3.3.2. Оцінити загрози для місцевого біорізноманіття, що створюють інтродуковані види	Об'єктивні дані для прийняття управлінських рішень щодо охорони та використання місцевого біорізноманіття	2-3 роки	Аналітичні матеріали	В	««
3.3.3. Розробити засоби посиленого контролю за поширенням інтродукованих видів	Посилення контролю за інтродукованими видами і як наслідок - зниження загроз для місцевих видів	2-3 роки	Рекомендації щодо контролю за інтродукованими видами	В	««

	Очікувані результати	Часові рамки	Індикатори	Пріоритетність (Висока, Середня, Низька)	Припущення та загрози / Відповідальні та виконавці
3.3. 4. Розробити і поширити інформаційні та методичні матеріали для природокористувачів і управлінь регіону "Чужорідні види регіону"	Посилення потенціалу природокористувачів і як наслідок - зниження навантаження на природні екосистеми	2 роки	Інформаційно-методичні матеріали і тренінги для природокористувачів	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / управління освіти, наукові центри, освітянський корпус СВШ, НУО
3.3. 5. Розробити і запровадити в навчальні програми середньої та вищої школи регіону навчальні матеріали "Чужорідні види регіону"	Поінформованість дітей і молоді зростає і як наслідок - зниження навантаження на природні екосистеми	2-5 років	Навчальні програми і матеріали	В	-«-
4. Забезпечення організації та координації					
4.1. Адміністрація НПП подає проект Плану управління ВБУ на розгляд і затвердження РДА та ОМС	Затвердження Плану управління ВБУ	1-й рік	Програмний документ	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / НПП, РДА, ОМС, НУО
4.2. Адміністрація НПП подає пропозиції щодо коригування Плану управління ВБУ на розгляд і затвердження РДА та ОМС басейну	Зміни до програмного документу ухвалені	Постійно	Удосконалений програмний документ	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / НПП, РДА, ОМС, НУО
4.3. Адміністрація НПП координує діяльність усіх учасників і виконавців Плану управління ВБУ з метою ефективного і своєчасного виконання запланованих заходів	Ефективна координація виконання Плану управління ВБУ	Постійно	Своєчасне виконання заходів Плану	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / НПП, РДА, ОМС, НУО
4.4. Адміністрація НПП забезпечує інформування сусідніх регіонів та відповідних органів влади щодо цілей і змісту Плану управління ВБУ	Ефективна координація виконання Плану управління ВБУ з сусідами і органами влади	Постійно	Інформаційні матеріали та спільні рішення	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / НПП, РДА, ОМС, НУО
4.5. Адміністрація НПП готує і подає на розгляд і затвердження РДА та ОМС пропозиції щодо обсягів і джерел фінансування виконання Плану управління ВБУ	Фінансове забезпечення Плану управління ВБУ	Цороку	Пропозиції та обсяги фінансування	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / НПП, РДА, ОМС, НУО
4.6. Адміністрація НПП розвиває міжрегіональне та міжнародне співробітництво з метою залучення кращого досвіду і ресурсів для досягнення цілей Плану управління ВБУ	Залучення досвіду і ресурсів для виконання Плану управління ВБУ	Постійно	Угоди про співробітництво, спільні проекти та ін.	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / НПП, РДА, ОМС, НУО
4.7. Адміністрація НПП готує і подає на розгляд і затвердження РДА та ОМС пропозиції щодо прийняття необхідних нормативних актів для забезпечення виконання Плану управління ВБУ	Нормативно-правове забезпечення Плану управління ВБУ	При необхідності	Нормативні документи	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / НПП, РДА, ОМС, НУО
4.8. Адміністрація НПП готує, оприлюднює і подає звіти про виконання Плану управління ВБУ на розгляд і затвердження РДА та ОМС з періодичністю, ухваленою РДА та ОМС	Оцінка досягнутого прогресу виконання Плану управління ВБУ	Відповідно до ухвалених рішень	Звіт про виконання і	В	Наявність відповідних рішень і ресурсів / НПП, РДА, ОМС, НУО

Додаток Б

Проект Плану управління станом рослинних угруповань за участю Шиверекії подільської в межах ВБУ “Пониззя річки Смотрич” та “Бакотська затока”
(Л.Г. Любінська, В.А. Колодій)

Шиверекія подільська (*Schivereckia podolica* (Besser) Andr. Ex DC.) – реліктовий ендемічний вид з диз'юнктивним ареалом, дуплікатний подільсько-добруджський палеосубендемід, західнопонтичний ендемік (Заверуха, 1985; Ткаченко, Дубовик, 1986; Ковтун, Любінська, 2001); ерозіофіл (Васильченко, 1985), каудесний явнополіцентричний полікарпик з невираженою пізньою дезінтеграцією, що диференціювався в період пліоцену на примітивних кам'янисто-вапнякових і крейдових субстратах, а в період плейстоцену зберігся в умовах гірських і псевдогірських територій півдня Східних Карпат, південної частини Поділля та Причорномор'ї (Артюшенко, 1967; Кагало, Скібіцька, 2003; Кагало, Андреева, 2003).

Sch. podolica – субмікротерм, субомброфіт субкріофіт, субконтинентал, субксерофіт, гемігідроко-нтрастофоб, нейтрофіл, мезотрон, гіперкарбонатofil, субнітрофіл, мезогуміфіл, субаерофіл, петрофант, стенотоп, віолент, стрес-толерант, геліофіт (Екофлора, 2007).

На території Бакотської затоки *Sch. podolica* росте в асоціаціях *Seslerietum heufleranae* Soy 1946 і *Carici humilis-Festucetum valesiacaе* Klika 1951 класу *Festuco-Brometea* разом з *Sesleria heufleriana* L., *Potentilla arenaria* L., *Carex humilis* Leys., *Cytisus albus* Rothm., *Centaurea scabiosa* L., *Aster amellus* L., *Achillea collina* J. Becker ex Reicheub., *Eryngium campestre* L., *Talictum flavum*, *Anthericum ramosum* L., *Sempervivum rhutenicum* L., *Potentilla arenaria* Borkh., *Campanula sibirica* L., *Inula ensifolia* L., *Buple-?rum falcatum* L., *Viola collina* Bess.

Особини *Sch. podolica* в умовах Бакотської затоки майже щорічно піддаються випалюванню, що відбувається у момент початку цвітіння виду. Під час екскурсій витоптуються великі ділянки, де зростає вид. Такі чинники спричиняють зменшення кількості особин, низької насінневої продуктивності.

Підстава розробки плану управління:

Schivereckia podolica – реліктовий ендем з розірваним (диз'юнктивним) ареалом, занесений до Червоної книги України (1996 – RDBU, категорія 1; 2009), Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи (IUCN RL, категорія I – indeterminate), Європейського Червоного списку, Додатку 1 Бернської конвенції.

Загрози існуванню виду:

- прокладання стежок, ґрунтових доріг – знищення рослинного покриву і окремих рослин відбувається за рахунок витоптування;
- водна та вітрова ерозії вапнякових терас, скель та ґрунту спричиняють знесення проростків, рослин, насіння потоками води та вітром, уламками породи і ґрунту та подальшої їх загибелі;
- інвазія видів – натуралізація чужоземних видів призводить до захоплення території зростання виду, зміну фітоценотичних, екологічних умов;
- міжвидові флористичні відносини;
- конкуренція із дернинними видами злаків, мохами проявляється у тому, що насіння рідкісного виду неспроможне проростати;
- випалювання – призводить до знищення рослин, квітів, плодів чи пригнічення росту і розвитку.

ВБУ “Бакотська затока”.

Місце здійснення заходів: НПП “Подільські Товтри”, невилучені землі біля 58 кварталу, територія над Бакотським скельним монастирем.

Власник земель: Хмельницьке обласне управління культури.

Користувач: Кам'янець-Подільська райдержадміністрація (К-П РДА).

Опікун: Громадська організація “Бакота”.

Учасник: Кам'янець-Подільський ботанічний сад (К-П БС).

Додаток В
Проект Плану управління станом популяції Пугача (*Bubo bubo* L.) у межах
ВБУ “Пониззя р. Смотрич” і “Бакотська затока”
(М.Д. Матвеев)

Пугач (*Bubo bubo* (Linnaeus, 1758) – осілий вид, один з роду у фауні України, ареал якого охоплює майже всю Євразію та Пн. Африку. На території ВБУ поширений номінативний підвид *B. b. bubo* (Червона книга України, 2009).

На території Бакотської затоки та в нижній течії річки Смотрич гніздиться в лісових масивах і чагарникових заростях на схилах, а також на кам'янистих урвищах. Гнізда влаштовує на землі в нішах, на виступах або під коріннями дерев і чагарників.

Підстава розробки плану управління

Пугач (*Bubo bubo*) – вид, занесений до Червоної книги України (категорія «рідкісний», 2009), до Додатку II Бернської конвенції та до Додатку II Вашингтонської конвенції (CITES).

Загрози існуванню виду:

- переслідування людиною;
- турбування самок на ранніх стадіях насиджування (кидають кладку);
- надмірне рекреаційне навантаження на територію;
- загибель на ЛЕП;
- браконьєрство;
- обробка агроценозів, прилеглих до схилів з чагарниковою рослинністю та до лісових масивів, отрутохімікатами;
- випалювання сухої трави – призводить до знищення кормової бази – дрібних гризунів та їжаків і до залишення птахами території пожежі.

ВБУ “Бакотська затока” (БЗ)

Місце здійснення заходів: НПП «Подільські Товтри», невилучені землі біля 58 кварталу, територія над Бакотським скельним монастирем

Власник земель: Хмельницьке обласне управління культури.

Користувач: Кам'янець-Подільська райдержадміністрація (К-П РДА)

Опікун: Громадська організація “Бакота”.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН ЗАХОДІВ

№ з/п	Заходи	Спосіб впровадження	Виконавці	Очікувані результати	Термін
1.	Аналіз стану популяції <ul style="list-style-type: none"> • вікова структура; • статева структура; • успішність гніздування 	Експериментальні наукові дослідження; моніторинг; статистична обробка; теоретичне узагальнення	Працівники НПП і Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка	Об'єктивна інформація про стан популяції видів	Березень-грудень 2012 р.
2.	Вивчення біологічної та екологічної характеристики виду: <ul style="list-style-type: none"> • біотопічний розподіл; • чисельність; • біологія гніздування; • живлення та трофічні зв'язки 	Експериментальні наукові дослідження; моніторинг; збір та аналіз складу пелеток; камеральна обробка; статистична обробка; теоретичне узагальнення	Зоологи (працівники НПП і Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка)	Об'єктивна інформація про біотопічний розподіл, чисельність, біологію гніздування та трофічні зв'язки	Березень-грудень 2012 р.
3.	Визначення напрямків динаміки популяції	Експериментальні наукові дослідження; моніторинг; статистична обробка; теоретичне узагальнення.	Зоологи (працівники НПП і Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка)	Об'єктивна інформація, тенденції	Серпень-грудень 2012 р.

4.	Визначення впливу кожного виду загрози	Експериментальні наукові дослідження; моніторинг; статистична обробка; теоретичне узагальнення	Науковці (працівники НПП та Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка)	Об'єктивна інформація про рівень та наслідки впливу чинників	Серпень-грудень 2012 р.
5.	Заходи зі збереження виду:				
	• обмеження відвідування частини наземної території ВБУ;	Заборонити вхід на стежки, що відходять на схили від екскурсійного маршруту; перевести потік екскурсантів на ґрунтову дорогу (БЗ); поставити інформаційні знаки	К-П РДА, ГО «Бакота»	Обмеження відвідування гніздової території виду екскурсантами та місцевим населенням; зменшення фактору турбування; заростання стежок	Травень-грудень 2012 р.
	• обмеження рекреаційного навантаження на територію на ранніх стадіях насиджування кладки (лютий-березень);	Зменшити або припинити відвідування ВБУ на ранніх стадіях насиджування кладки	К-П РДА, НПП «Подільські Товтри», ГО «Бакота»	Обмеження або тимчасове припинення відвідування гніздової території виду екскурсантами та місцевим населенням	Лютий-березень 2012-2013 рр.
	• боротьба з браконьерством;	Стежити за дотриманням законодавства щодо припинення полювання на об'єктах ПЗФ	К-П РДА, НПП «Подільські Товтри», Товариство мисливців і рибалок	Недопущання незаконного відстрілу та переслідування особин виду	Березень-грудень 2012-2013 рр.
	• захист особин виду від ЛЕП;	Виготовлення та установка захисних пристроїв на стовпах ЛЕП в місцях загибелі птахів («Пониззя р. Смотрич»)	К-П РДА, Обленерго	Припинення випадків загибелі особин пугача (переважно молодих) на ЛЕП	Липень-жовтень 2012-2013 рр.
	• проведення еколого-освітніх заходів з місцевим населенням і рекреантами;	Виготовлення та реалізація пропагандистських листівок, календарів, буклетів, інформування через мас-медіа, проведення бесід, лекцій, семінарів тощо; підвищення рівня знань та обізнаності вчителів, вихователів, викладачів, керівних працівників	Науковці-зоологи, природоохоронці, НПП «Подільські Товтри», К-П РДА, ГО «Бакота»	Вплив на екологічну свідомість та культуру населення з метою підвищення їх культурного рівня	Систематично. Січень-грудень 2012-2013 рр.
	• контролювання дотримання природоохоронного законодавства;	Активізувати діяльність екологічних контролюючих органів і застосовувати правові норми до суб'єктів, що порушують природоохоронне законодавство (акти, приписи, постанови, накладання штрафів) під час відвідування Бакотського скельного монастиря, відпочинку, проведення масових культових заходів (Пасха, Зелені свята, Храмове свято 14 серпня) тощо.	Природоохоронці, НПП «Подільські Товтри», К-П РДА	Вплив на свідомість і культуру населення з метою підвищення їх культурного рівня	Систематично. Квітень-листопад 2012-2013 рр.
	• залучення місцевого населення	Організувати і проводити науково-дослідницьку роботу, екологічні акції за участю учнів шкіл с. Панівці, с. Шутнівці, с. Гораївка, с. Колодіївка, с. Грушка та смт. Стара Ушиця	Науковці-зоологи, працівники НПП «Подільські Товтри»	Вплив на свідомість та культуру населення з метою підвищення їх культурного рівня	Систематично. Квітень-листопад 2012-2013 рр.